

NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_3B_19_Behaviorismus
TÉMA SADY:	Seminář z psychologie
ROČNÍK:	3. ročník
DATUM VZNIKU:	1.1.2013
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Behaviorismus

Anotace:

Tento výukový materiál je určen studentům dvouletého volitelného předmětu psychologie. Text je rozdělen do jednotlivých kapitol tak, aby pokryl široké spektrum psychologické problematiky a poskytl zájemcům o tento obor základy, na které mohou navázat dalším studiem psychologie, popř. mohou takto získané poznatky využít pro soukromé účely, k sebepoznání, k rozvoji osobnosti i autoevaluaci.

Materiál obsahuje texty z učebnic určených pro výuku na vysokých školách, ale i texty určené pro zájemce z řad laiků či těch, kteří si chtějí rozšířit své znalosti získané v předmětu základy společenských věd. Tento materiál doplňuje soustavný výklad dané problematiky, navazuje na vědomosti, které studenti již získali a dále jejich znalosti prohlubuje. Materiál by měl pomoci studentům orientovat se v dané problematice, ale také je získat pro to, aby knihy zde citované také sami používali.

Text by měli studenti využívat k diskusi a k dalším vzájemným debatám. Systém návodných otázek a úkolů přispívá k hlubší práci s předloženým materiálem. Díky této „čítance“ se učí studenti pracovat s jiným textem, než který znají z učebnic, rozvíjet svou čtenářskou gramotnost a rychlou orientaci v textu.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, různě si je doplňovat poznámkami, psát si do nich vlastní úkoly a dopisovat odpovědi. Během vyučovací hodiny je možné texty promítnout dataprojektorem na plátno či na interaktivní tabuli.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně

Behaviorismus je nazýván „psychologií bez duše“. Vychází z bezpodmínečného požadavku na vědeckost, tedy že vše, co je zkoumáno, musí být empiricky přístupné výzkumníkovi. Takovýto požadavek lidská psýché nesplňuje, neboť je introspektivně přístupná pouze zkoumané osobě, výzkumníkovi (psychologovi) však nikoli. Navíc dle učení hlubinných psychologií má lidská psýché ještě nevědomé složky, které nejsou přístupné nikomu (tedy ani zkoumané osobě – svému nositeli). Tím se dle behavioristů jakékoli hledisko vědeckosti zcela vytrácí.

Jiří Hoskovec, Milan Nakonečný, Miluše Sedláková: Psychologie XX. Století

(Jiří Hoskovec byl profesorem psychologie na FF Univerzity Karlovy, Miluše Sedláková odbornou asistentkou na téže pracovišti)

Behaviorismus je velkým americkým směrem psychologie XX. století. Vznikl z odporu vůči introspektivní metodě a mentalistickému vymezení předmětu psychologie. Introspekce byla považována za základní metodu výzkumu téměř ve všech psychologických směrech a školách XIX. století, proto vznik behaviorismu (včetně jeho programového prohlášení) byl chápán jako revoluce v psychologickém myšlení.

Ačkoli program behaviorismu, jeho formulace **Johnem B. Watsonem** (1878 – 1958), vzniká na začátku dvacátého století, lze vystopovat v dějinách vývoje lidského myšlení předpoklady či dokonce anticipace vzniku behavioristických idejí. Tyto předpoklady jsou několikere povahy a lze je identifikovat uvnitř vývoje: 1. psychologického myšlení, 2. vědeckého poznání a 3. filozofie.

V psychologii je pro vznik behaviorismu připravována půda kritikou introspektivní metody, zjišťováním jejích nedostatků, snahou opustit mentalistické vymezení předmětu psychologie – definovat předmět psychologie nově, ve shodě s kritérii scientistického přístupu. Tuto tendenci odmítnout jevy vědomí jako předmět psychologie projevil jako první na evropské půdě francouzský psycholog H. Piéron (viz jeho přednášku z roku 1908 „L'évolution du psychisme“)

Další činnost rozvíjeli objektivní ruští fyziologové nebo „reflexologové“, zvláště **I. M. Sečenov** (1829-1905), **I. P. Pavlov** (1849-1936) a **V. Bechtěrev** (1857-1927). V šedesátých letech XIX. století Sečenov experimentoval s reflexy a tvrdil, že nejvhodnějším způsobem studia psychických procesů je fyziologický výzkum reflexů. Pavlov v tomto specificky fyziologickém přístupu pokračoval.

Behaviorismus vymezuje nově předmět psychologie. Je jím studium zákonitostí chování (behaviour). Toto chování je rozložitelné do reakcí, jež lze studovat v závislosti na působících podnětech a na organismu. Výchozím paradigmatickým behaviorismu je tedy schéma

$$R = f(S, O).$$

Jak z výše uvedeného vyplývá, behaviorismus vzniká v důsledku kritiky introspektivní metody, vágnosti a nespolehlivosti introspektivních (mentalistických) pojmů, které jsou založeny na individuální subjektivní evidenci. U kolébky behaviorismu však nestálo pouze zdůrazňování objektivních metod, zvláště psychologického experimentu, ale též orientace na studium zvířat. Řada psychologických problémů – mechanismy učení, analýza motivačních proměnných – se studovala na zvířatech.

Zakladatele „psychologie bez duše“ charakterizuje Morton Hunt následovně.

Morton Hunt: Dějiny psychologie

Nikdo nezískával americké psychology pro behaviorismus vehementněji než profesor John B. Watson z Univerzity Johnse Hopkinse. . . . Watson vyzařoval sebedůvěru jako obchodní cestující vystřížený z románu, své názory pronášel s okázalostí a jistotou a byl to celoživotní sukničkář. Pod tímto povrchem však skrýval nejistotu, strach ze tmy a citový chlad. Uměl zábavně a okouzlejícím způsobem konverzovat, ale když se ve společnosti začalo hovořit o hlubších citech, opouštěl místnost a zabýval se všední navykloou prací. Byl velice něžný ke zvířatům, ale v životě téměř nebyl schopen vyjádřit city k lidem. (Se svými dětmi se nikdy nemazlil a nechoval je; když je dával spát, potřásl jim rukou.) Když mu předčasně zemřela jeho druhá manželka, kterou pravděpodobně hluboce miloval, se svými dvěma syny o ní nikdy nemluvil. Jeden z nich později hořce vzpomínal: „Choval se, skoro jako by nikdy neexistovala.“

Behaviorismus byl od dvacátých do šedesátých let dvacátého století vládnoucím směrem v americké psychologii. Složitost psyché zredukovali behavioristé do vzorce chování $S - R$ (stimul – reakce). Přibližně od roku 1930 můžeme hovořit o **neobehaviorismu**. Jeho zakladatelem byl **Edward Chace Tolman** (1886-1959), který (pod vlivem gestaltismu) zavedl termín intervenující proměnná (též organismus) a o tuto tak rozšířil vzorec na $S - O - R$. Organismem jsou např. momentální fyziologické stavy, dřívější učení, dědičnost. Nejslavnějším neobehavioristou se ovšem stal **Burrhus Frederic Skinner** (1904-1990), který zůstal věrný původnímu vzorci $S - R$.

Morton Hunt: Dějiny psychologie

Měl podobně jako Watson kontroverzní povahu, byl provokatér a vynikající komentátor. Když poprvé vystoupil v televizi, přednesl dilema, které kdysi formuloval Montaigne - „Kdybyste si mohli vybrat, spálili byste své knihy, nebo své

děti?“ - a prohlásil, že on sám by spálil děti, protože budoucnosti může lépe přispět svým dílem než svými geny. Jak se dalo očekávat, vyvolal pobouření – a získal mnoho dalších příležitostí k televizním vystoupením.

Skinner vynikl jako obratný showman a popularizátor; byl elegantní, bystrý, nepokrytě egoistický a okouzující. Účinnost své techniky podmiňování demonstroval tím, že naučil holuba vytukávat zobákem melodii na dětské piano a párek holubů vycvičil, že hráli jakýsi stolní tenis a posílali si zobáčky míček.

Když roku 1953 navštívil čtvrtou třídu základní školy, do níž chodila jeho dcera, napadlo ho, že operantní postupy podobné těm, jimiž učil holuby hrát na piano, dosáhnou většího pedagogického účinku než tradiční výchovné metody. Nesnadnou učební látku by bylo možné rozložit na jednoduché kroky v logickém sledu; studenti by dostali otázky a ihned by se dozvěděli, zda jejich odpovědi byly správné. Působily by zde dva principy: Vědomí správné odpovědi je mocný posilovač (odměna) chování a bezprostřední posílení účinkuje lépe než posílení oddálené. Výsledek je znám jako „programované učení“.

Alena Plháková: Dějiny psychologie

V roce 1948 vydal Skinner proslulou novelu „Walden two“, v níž předložil svou utopickou vizi lidské komunity, v níž je chování jejích členů řízeno mechanismem kladného zpevnování. Vůdce komunity Frazier, s nímž se Skinner evidentně ztotožňuje, neomylně ví, jaké chování je dobré a špatné, a má tudíž být odměněno či přehlíženo. Podívejme se, jak Skinner ústy svého hrdiny popisuje „správnou“ výchovu dětí:

„Skupinová péče je lepší než rodičovská péče. Ve starých předvědeckých časech mohla být časná výchova dětí ponechána na rodičích, a skutečně na nich jistě ponechána byla. Avšak s rozvojem vědy o chování se všechno změnilo... Požadavky na dobrou péči o děti jsou dobře stanoveny. Selháváme však v poskytování dobré péče v průměrném domově. Nedaří se nám naučit průměrné rodiče ani těm nejjednodušším vědeckým principům. A není to překvapivé. Řízení chování je skutečná věda, do níž nemůže být průměrná matka zasvěcena bez roků tréninku. Nicméně skutečnost, že většina dětí je dnes špatně vychována, nezavinil nedostatek technických dovedností. Dokonce i když matka ví, jaké správné věci by měla dělat, často to nemůže provádět v domácnosti, kde je zaneprázdněna jinými záležitostmi. Domov není místo pro výchovu dětí“ (Skinner, 1970. s. 142).

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Na výše uvedeném obrázku vysvětlete případ Alberta (byl zmíněn v tématu učení), na kterém experimentovali Watson a Raynerová (klasické podmiňování PP – NP → R).
2. Vysvětlete schéma $R = f(S, O)$. Odpovídá tento vzorec učení Watsona, nebo Tolmana?
3. Proč je Watson považován za zakladatele behaviorismu, když Sečenov a Pavlov prováděli své experimenty dříve než on?
4. Na kterého psychologa bezprostředně navazoval Skinner?
5. Vysvětlete, proč by Skinner raději spálil děti než knihy.
6. V čem je odlišnost klasického a operantního podmiňování?
7. Podejte kritiku (rozběr) programovaného učení.

Zdroje:

HOSKOVEC, J., NAKONEČNÝ, M., SEDLÁKOVÁ, M. *Psychologie XX. Století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0300-4, str. 80 - 84

HUNT, M. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-386-2, str. 243 – 244, 257

PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, ISBN 80-247-0871-X, str. 166